

הרב אהרן איזנטל

גדרי קידוש השם ברמב"ם

תוכן:

א. מבוא

ב. סוגי קידוש השם

ג. תוכן מצוות קידוש השם

ד. מפארי שמו

א. מבוא

המושגים קידוש השם וחילול השם מופיעים בעת שמתקיים עימות בין ישראל לעמים או בין קבוצות שונות בתוך עם ישראל. השימוש במושגים אלה בא לומר שהמעשים הנעשים ע"י מי שנחשב כמייצג את אלוקי ישראל, הצלחותיו או כישלונותיו, נמדים ע"י מערכת מדידה נוספת שיש להתחשב בה. כלומר, הדבר אינו מוערך לכשעצמו אלא גם באופן שבו הוא משתקף אצל האחר.

אלא שדומה שלעיתים השימוש במושגים אלה מתרחב מעבר לגבולותיו המקוריים. "החניך המצטיין בקורס טיס היה בחור דתי. ממש קידוש השם". האומנם? האם אפשר להצביע על קשר ישיר בין תוקף אמונתו לבין יכולתו לתפקד בתא הטייס.

ועוד: האומנם כל חובש כיפה הוא מיידית "סוכנו" של הקב"ה? או שמא יש צורך בעמידה בקריטריונים מספקים על מנת להיחשב כנציג מערכת האמונה והערכים של תורת ה'. כדי להשיב על שאלות אלו ואחרות עלינו לברר גדרי קידוש השם בחיים. כיון שהרמב"ם היה הראשון שהציג תמונה כוללת של מצוות קידוש השם נדון בדבריו.¹

ב. סוגי קידוש השם

בהלכות יסודי התורה (פ"ה) מונה הרמב"ם שלושה סוגים של קידוש השם:

1. "וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ונהרג ולא עבר הרי זה קדש את השם"

1. הרמב"ם סיכם לראשונה סוגיא זו באגרת השמוד המכונה גם מאמר קידוש ה'. כיוון שקיימים שינויים מסוימים בין דבריו באגרת למה שכתב ב"יד החזקה", התמקדנו בדבריו בהלכות שהם משנה אחרונה.

(הלכה ד').

2. "כל הפורש מעבירה או עשה מצווה לא מפני דבר בעולם לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד אלא מפני הבורא ברוך הוא כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו, הרי זה מקדש את השם" (הלכה י').

3. "אם דקדק החכם על עצמו והיה דיבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עימהם ומקבילין בסבר פנים יפות, ונעלב מהן ואינו עולבן, מכבד להן ואפילו למקילין לו, ונושא ונותן באמונה, ולא ירבה באריחות עמי הארץ וישיבתן, ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין, ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין, והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבין אותו ומתאוין למעשיו, הרי זה קדש את השם, ועליו הכתוב אומר "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" (הלכה י"א).

ננסח בקצרה את שלושת הסוגים שמנה הרמב"ם:

האופן הראשון מדבר על החובה למסור את הנפש במקרים מוגדרים. באופן השני קובע הרמב"ם שעשית מצווה "לשמה" או הימנעות מעבירה מחמת היותה עבירה היא קידוש השם. ואילו הסוג השלישי הוא קידוש השם שנובע מרושם הנהגות מיוחדות של חכם התורה.

אפשר להוסיף ולהבחין בין הסוגים כך: באופן הראשון מתקיימת המצווה של קידוש השם במעשה עצמו – מסירות נפש. באופן השני – קידוש השם נלווה למעשה או ההימנעות מעבירה, שכן הוא עסוק במניעים. באופן השלישי המדובר הוא בהנהגות טובות ומרשימות שאינן בגדר מצווה.

לכשנתבונן נמצא הבדלים נוספים בין שלושת הקטגוריות.

א. מקור החיוב ותוקפו. הציווי לקדש את השם במסירות נפש הוא מצווה מהתורה ונדרש בתורת כוהנים מכתוב "ונקדשתי בתוך בני ישראל". לעומת זאת החלקים האחרים אינם מפורשים בתורה, ומופיעים רק בדברי חכמים בתלמוד. לפיכך לא מזכיר הרמב"ם חלקים אלה בספר המצוות, במצוות קידוש השם (מ"ע ט') שכן שם הוא מזכיר רק את המצוות שהתפרשו בתורה. זאת ועוד, בפתחת דבריו על הסוג השלישי של מחללי השם אומר

הרמב"ם (הלכה י"א) "ויש דברים אחרים שהם בכלל חילול השם". משמע שאין זה חילול השם המקורי. וכן יש לומר לגבי קידוש השם המופיע שם במקביל לחילול השם.

ב. היקף המחויבים. את הלכות קידוש השם פותח הרמב"ם בפתחה מאוד לא שגרתית: "כל בית ישראל מצווין על קידוש השם". וכן בספר המצוות ראה צורך לציין "וזה היא מצוות קידוש השם המצווים בה בני ישראל בכלל". וכבר תמהו רבים מה ראה הרמב"ם לציין דוקא במצוה זו שהיא מקיפה את כל בית ישראל, והשיבו בפנים שונות.

התשובה המסתברת, והמוכחת מדבריו במקומות נוספים,² היא שהדגשה זו באה להבדיל בין חלקי המצווה השונים. דוקא בשני האופנים הראשונים המצוה חלה על כל בית ישראל, אבל האופן השלישי מקיף קבוצה מסוימת: מדובר על "אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות", או עכ"פ על "החכם" ולא על כל אדם.³

ג. מדרגת מקדשי השם. על מוסרי נפשם על קדושת השם אומר הרמב"ם (הלכה ד'): "ואלו הם הרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתם, ועליהם נאמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה, ועליהם נאמר אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח".

את מדרגת עושה מצוה לשמה לא הגדיר הרמב"ם במפורש אבל ניתן ללמוד זאת ממה שהזכיר את יוסף הצדיק כדוגמא לפורש מעבירה רק מפני יראת הבורא יתברך (שהרי הנימוק לסירובו להישמע לאשת פוטיפר הוא "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוהים"), והלא יוסף זכה לכינוי צדיק בפי חו"ל בשל מעשה זה. הרי שמדרגת "פורש מעבירה או עשה מצוה.. (רק) מפני הבורא יתברך" היא מדרגת הצדיק.

על מי שבזכות הנהגותיו "הכל מקלסין אותו ואוהבין אותו ומתאוין למעשיו" מביא הרמב"ם, בעקבות הברייתא ביומא פ"ו, א', את הכתוב "עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר".

2. עי' במש"כ ש"ב הרי ויצמן בספרו "מצוה ברה" על ספר המצוות עמ' קעא-קעב.

3. ראה על כך להלן.

הרי שמוסר עצמו למיתה נקרא חסיד, עושה מצווה לשמה – צדיק, והחכם המתנהג באופן נעלה הוא הנקרא עבד ה'.⁴ ונראה שהמדרג על הכינויים הוא בסדר עולה. ואף שכתב הרמב"ם שהרוגי מלכות "אין מעלה על מעלתם", אין זה אלא בעולם העליון, אבל כדי להגיע למדרגת זו של קידוש השם אין צורך בהשתלמות מתמדת, אדרבא הלא מדובר אף על "מי שהיו עוונותיו כירבעם בן נבט וחבריו" (אגרת קידוש השם) ובמעשה אחד של הקרבה דילג במעלות הקדושה, לפיכך הוגדר כחסיד. גדול ממנו הצדיק, ואף שגם הצדיק נראה שזוכה לשם זה בזכות מעשה יחיד, ברם כדי להגיע למדרגה זו יש צורך בעבודת ה' מתמדת. נעלה על כולם עבד ה' שכל חייו הם שירות לבורא עולם, כעבדיו הנאמנים של בורא עולם, שזכו לתואר זה כמשה, יהושע, דוד וכל הנביאים.

מעשה יובן היקף מעגלי מקדשי השם. מצוות קידוש השם במסירות נפש מוטלת על כל איש מישראל, ללא תלות במצבו הרוחני העכשווי. לכן הניסוח הוא: כל בית ישראל מצווין וכו'. מצוות קידוש השם ע"י עשיית המצוות לשמה פונה אמנם לכל אדם מישראל, אבל נדרשת השתלמות כדי להגיע למדרגה זו, ולכן הניסוח איננו מצווה אלא מגדיר: כל הפורש מעבירה או עשה מצווה וכו'. לעומת זאת האופן השלישי פונה מראש לקבוצה מצומצמת של אישים.

ד. בצנעא ובפרהסיה. גם בעניין זה יש הבדל בין שלשת סוגי קידוש השם. ביחס למסירות נפש נחלקו האחרונים בדעת הרמב"ם אם נוהגת היא בפרהסיה בלבד או גם בצנעא.⁵ כלומר, האם מצווה זו מתקיימת דווקא בנוכחות עשרה מישראל, או גם אם נאנס ע"י גוי בחדרי חדרים מצווה הוא ממצוות קידוש השם למסור את נפשו ולא לעשות המעשה האסור.

פשוט שקידוש השם שבעשיית המצוות לשמן הוא בין העושה לבין קונו ואינו עניין לפרהסיה כלל שהרי הנידון הוא הכוונה הפנימית. הדבר מוכח גם מלשון הרמב"ם, שהרי במחלל השם בקטגוריה זו הרמב"ם מחלק את

4. ראה, לעומת זאת, מש"כ מו"ר הרב עוזי קלכהיים זצ"ל בספרו "אדרת אמונה" עמ' 426-428.

5. עיי' לחם משנה, יסודי התורה פ"ה הלכה ד': ביאור ר"י פערלא לסהמ"צ של הרס"ג מצווה א'. ובביאור הרב קאפח לפ"ה בהלכות יסודי התורה, הערה י"ח.

החלוקה הבאה: "כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצוות האמורות בתורה בשאט נפש להכעיס הרי זה מחלל את השם... ואם עובר בעשרה מישראל הרי זה חלל את השם ברבים". כיון שמדובר בעובר עבירה במזיד ולהכעיס הרי שמעשיו מוכיחים כוונתו, ולכן שייכת החלוקה שבין צנעא לפרהסיה שכן כשעושה בפני רבים אינו רק חוטא אלא גם מחטיא. לעומת זאת במקדש השם לא חילק הרמב"ם בין אם נעשה בינו לבין עצמו לבין אם נעשה בפני רבים, שכן אין המעשה מוכיח על הכוונה ולכן אין משמעות לנוכחות אנשים נוספים.

לעומת זאת קידוש השם ע"י התנהגות מרוממת של אנשי מעלה אינה מתקיימת אלא בפני הבריות, שהרי זו מהות קידוש השם באופן זה.

ה. המוגדרים והבלתי מוגדר. הבדל בולט קיים בין שני הסוגים הראשונים של מצוות קידוש השם לאופן השלישי. שני הראשונים מוגדרים בצורה ברורה ומפורטת כיצד ובאלו תנאים מתקיימת בהם חובת קידוש השם.

לחובת מסירות הנפש הקדיש הרמב"ם את רוב פרק חמישי בהלכות יסודי התורה וקבע במדויק את גדריה (הלכות א'–ט'), וגם קידוש השם שבעשיית הדברים "לשמה" הוא ברור ומוגדר: "כל הפורש מעבירה או עשה מצווה לא מפני דבר בעולם" (הלכה י"א). לעומתם, קידוש השם שע"י התנהגות מעל לממוצע אינה מוגדרת שכן היא תלויה בדעת אחרים. טיבו של קידוש השם באופן זה יתבאר בפרק "מפארי שמו".

ג. תוכן מצוות קידוש השם

כתב הרמב"ם בספר המצוות, במצוות קידוש השם: "ועניין זאת המצווה: אשר אנחנו מצווים לפרסם האמונה הזאת האמיתית בעולם".

זו מטרת ברית סיני, כפי שקיבלנוה על עצמנו: "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ" (שמות י"ט, ה'). אנו נבחרים להיות "עם סגולה" ו"ממלכת כהנים" ויחד עם זה מופיעה הקביעה "כי לי כל הארץ", כל העמים שייכים לקב"ה. ללמדנו שהקמת המסגרת המיוחדת של עם ישראל נועדה להושיע את כל האנושות. בגלל ש"לי כל הארץ" לכן "והייתם לי סגולה מכל העמים". עם ישראל נבחר לא בשביל זכויותיו אלא למען זולתו. הוטל

עליו להביא את האנושות כולה להכרה דתית בסיסית ומוסרית. יעוד זה נוסח בלשונו של הנביא ישעיהו (מ"ג, כא): "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו". כיצד נספר תהילת ה' מה היא הדרך לקיום הציווי "לפרסם האמונה הזאת האמיתית בעולם"?

לכאורה יש להתפרסם על פני תבל ומלואה, כדרך ששואף המסיון הנוצרי או דין הסיף האיטלקי. אולם היהדות אינה שואפת לכך. אדרבא, המסיונריות זרה לה ואפילו הגרים "קשים לישראל כספחת". זאת ועוד: הצווי הראשון שנצטווה בו אבי האומה – "לך לך... אל הארץ אשר אראך... ואעשך לגוי גדול... ונברכו בך כל משפחות האדמה", המלמד גם הוא שאומה זו הוקמה למען גאולת האנושות – משמש סימן לזרעו של אברהם שהיעוד יוגשם דווקא ע"י התבדלות מהגויים והליכה למקום מסוים אשר רק שם תימצא לו הברכה ורק משם יתברכו ממנו הכל. מכאן שהיעוד – המחייב הצטמצמות עם ישראל במקום אחד ומיוחד – לא יבוא לידי שלמותו ע"י שנהיה שליחים לזולתנו, אלא ע"י שנגשים בגופנו את האמונה בה' ועבודתו. וכי נשאל, אם נתכנס למקום אחד כיצד נקרין ונספר תהילת ה', תהיה התשובה: מוטל עלינו לבנות אומה שמימית היושבת בארצה כממלכה עצמאית ומושלמת ומפגינה בחיי היום-יום שלה כיצד אור ה' מקרין על טיב חברתה ואופי אנשיה. כך ירצו בני אנוש לשאוב ערכי חיים ומוסר מעקרונות היהדות, והמסורת הנבואית שלה.

הגדרת הרמב"ם לתוכנה של מצוות קידוש השם – "לפרסם האמונה הזאת האמיתית בעולם" – ממקמת מצווה זו בקידמת מנין המצוות, שהרי זו עצם האידיאה שלשמה הוקמה האומה. לכן מיקם הרמב"ם את החובה לקדש את שם ה' בהלכות יסודי התורה, מיד לאחר שסיים את הגדרת מצוות האמונה בה' ובייחודו. ללמדנו שזו מטרת-העל שלשמה נוסד עם ישראל.

לפיכך, אף שכל המצוות נדחות מפני פקוח נפש, מחייבת ההלכה למסור את הנפש כדי לקדש את השם. בהתקיים הגדרים ההלכתיים שנקבעו ע"י חז"ל קמה חובת "ונקדשתי בתוך בני ישראל" וקובעת שהחובה להגשים את האידיאל העליון ולמנוע את חילולו, גוברת על פני הוראת "וחי בהם". משום כך חילול השם נחשב לעבירה החמורה ביותר, עד שתשובה ויום הכיפורים ויסורין תולין ורק מיתה מכפרת (יומא פו, א: רמב"ם הלכות תשובה פ"א הלכה ד'). ובכל העוונות מאריך ה' אפו תוץ ממחלל שם השם שאין מאריכין לו, וכך אמרו: "אין מקיפין לחילול השם" (קידושין מ, א), כלומר, שיפרעו ממנו מיד ("איגרת השמד").

ניתנה ראש וננסה להסביר את סוגי מצוות קידוש השם עפ"י תוכנה:

הסוג הראשון – מסירות נפש למות על אמונת ישראל ומצוות ה' – מתבאר בפשטות, שהרי אין לך דבר שמעיד על אמונה באמיתות עיקרי הדעת יותר מאשר הנכונות לוותר על היקר מכל, החיים עצמם, ובלבד שלא לכפור בעיקרים אלה. מעשה שכזה מחזק ביותר את דבקותם של המאמינים שראו את מסירות הנפש או ששמעו עליו. כך אפשר להבין את שיטת הסוברים שאין המצווה מתקיימת אא"כ נעשתה ברבים מישראל או שעכ"פ רבים יודעים מהמעשה (כשיטת המאירי). שכן לפי דעתם הרמב"ם פונה במצווה זו לציבור המאמינים, כפשט הפסוק "ונקדשתי בתוך בני ישראל". גם השיטה שמחייבת הקרבה אף במעשה שבצנעה, ואפילו אם נעשה רק בנוכחות הגוי האנס לבדו מוסברת היטב. פשט דבריו של הרמב"ם בספר המצוות מורים שקידוש השם פונה בעיקר כלפי העולם הלא יהודי, שהרי מצוות פרסום האמונה היא "בעולם", ולכן הרמב"ם מנסח את מעשה קידוש השם כמסר מהיהודי לגלוי: "ואע"פ שבא עלינו מכריח גובר יבקש ממנו לכפור בו יתעלה, לא נשמע ממנו, אבל נמסור עצמנו למיתה ולא נתעוהו (לגוי האנס) לחשוב שכפרנו ואע"פ שלבנו מאמין בו יתעלה".

מחשבתית, אין סתירה בין שתי הגישות, אדרבא, הן משלימות זו את זו. מסירות נפש על עיקרי הדת מחזקת את אמונת קהל המאמינים והיא גם עשויה להרחיב את מעגל המאמינים מקרב אלו שעדיין עומדים מחוץ לו.

גם הסוג השלישי – התנהגות מיוחדת ומעוררת התפעלות של חכם מישראל בפני ההמון מתפרשת בפשטות. החכם בתורה נתפס כנציג תורת ה' שחינכה ועיצבה אותו, ואשר משתקפת בהליכותיו.

התנהגותו מעל לממוצע גורמת לבריות להתאוות למעשיו, וממילא יגיעו להכרה באמיתות האמונה והתורה ממנה ינק אותו איש מעלה. כך מלמד רבי שמעון בן שטח את תלמידיו, בהחזירו אבידה לגוי למרות שההלכה לא חייבה אותו לעשות כך: "מה אתון סברין, שמעון בן שטח ברברין הוה? בעי הוה שמעון בן שטח משמע: בריך אלהון דיהודאי, מאגר כל עלמא" (ירושלמי, בבא מציעא, פ"ב ה"ה. תרגום: מה אתם סבורים, שמעון בן שטח ברברי היה? יותר רצה הוא לשמוע את הבריות אומרות: "ברוך אלוהי היהודים" מכל שכר שבעולם). שמעון בן שטח, ראש חכמי ישראל, רואה עצמו מחויב בראש ובראשונה לפרסם בעולם את אמיתות אמונת ישראל. העובדה שהגוי זיהה את

המעשה של החזרת המרגלית עם עולם הערכים שספג רבי שמעון מתורת ישראל היא התגשמות מצוות קידוש השם המוטלת על חכמי ישראל. ולפיכך פסק הרמב"ם (הלכות גזילה ואבידה, פרק י"א, הלכה ג'): "אבידת גוי מותרת... והמחזירה הרי זה עובר עבירה מפני שהוא מחזיק יד רשעי עולם. ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה, הרי זה משובח.

לעומת זאת לא ברור כיצד עשיית מצווה "לשמה" או הימנעות מעבירה רק בשל יראת שמים, מביאה להשגת המטרה שהציב הרמב"ם. הלא מעשה המצווה אינו מעיד, בד"כ, על טוהר כוונותיו? וגם אם נאמר שבהקשרים מסוימים ניתן לעמוד עליהם, כדרך שאירע ביוסף הצדיק, כיצד מביא הדבר לפרסום האמונה האמיתית בעולם. לפיכך נראה להוסיף ולומר שמצוות קידוש השם צומחת מתוך מצווה שקודמת לה והיא מצוות "אהבת השם". בנסחו את המצווה הזו (השלישית בספר המצוות) "והיא שציונו לאהבו יתעלה", הוסיף הרמב"ם: "וכבר אמרו שמצווה זו כוללת גם כן שנדרוש ונקרא האנשים כולם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו. וזה כי כשתאהב אדם תשים לבך עליו ותשבחהו ותבקש האנשים לאהוב אותו, וזה על צד המשל. כן כשתאהב האל באמת במה שהגיעה לך מהשגת אמיתתו, הנה אתה בלא ספק תדרוש ותקרא הכופרים והסכלים לידיעת האמת אשר ידעת אותה. ולשון ספרי: ואהבת ה' וגו' אהבהו על הבריות וכו' כן אתה אהוב אותו עד שתדרוש האנשים אליו".

דברים אלו מקרבים את מצוות קידוש השם שתכליתה פרסום אמיתת האמונה למצוות אהבת השם כשהיא מתפרשת במובן של להאהיב את השם על הבריות. על פי זה ניתן לומר ששלושת סוגי קידוש השם מבטאים אופנים שונים של אהבת ה'.

הסוג הראשון – מסירות נפש על עיקרי האמונה – מהווה ביטוי שיא לאהבת ה', וכפי שדרש רבי עקיבא חובה זו מהפסוק "ואהבת את ה' אלוהיך וגו' ובכל נפשך" – אפילו נוטל את נפשך", והוא אף קיים חובה זו בגופו. וראיה לדברינו מלשון הרמב"ם במצוות קידוש השם בספר המצוות: "וזאת היא מצוות קידוש השם בה בני ישראל בכללם, רוצה לומר מסירת נפשנו למות ביד האונס על אהבתו יתברך ואמונת יחודו".

הסוג השני – עשיית מצווה "לשמה" והימנעות מעבירה רק מפני מצוות הבורא יתברך – נחשבים לקידוש השם, שכן זהו הביטוי המלא לאהבה, במעשים הנעשים

בלא שום פנייה חיצונית אלא רק מאהבתו את השם ומרצונו הטהור לעשות את רצון אהבו.

בסוג השלישי – הנהגה המעוררת התפעמות של חכם מישראל – מופיעה פרשנות הספרי למצוות "ואהבת" – שיהיה שם שמים מתאהב על ידך. אלא שבמצוות אהבת ה' נדרש האוהב כמבחן לעוצם אהבתו לקרוא בפועל את האחרים לידעת האמת, ואילו במצוות קידוש השם מתרחש תהליך זה באופן עקיף על ידי ש"הכל מקלסין אותו ואוהבין אותו ומתאוין למעשיו". ואכן הברייתא שהיא המקור לסוג זה של קידוש השם לומדת אופן זה כמו הספרי המובא במצוות אהבת ה'. וזה לשונה: "ואהבת וגו' – שיהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש ת"ח, ויהא משאו ומתנו באמונה ודיבורו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי לו לפלוני שלמד תורה וכו'". (יומא פו, א).

ד. מפארי שמו

כלל המצוות ניתנות להיחלק על פי ההבחנה בין מצוות אובייקטיביות לבין מצוות סובייקטיביות. רוב המצוות הן אובייקטיביות. כלומר, הן מוגדרות על ידי ההלכה ואינן תלויות בדעתו של האדם. למשל, כל יהודי בוגר חייב להניח תפילין. החובה אינה קשורה במוכנותו או במצבו האישי. ההלכה היא שקובעת את אופן קיומה של המצווה – ממה עשויות התפילין, צורתן, צבען, מי מחויב בהנחתן ומתי. או, למשל, מצוות השבת. בהגיע היום השביעי בשבוע מתחייב יהודי במצוות מיוחדות ונאסרות עליו עשיית מלאכות מסוימות. פרטי הדברים נפרשים בהלכה. לא האדם קובע את חלותה והוא גם אינו קובע את דפוסי ההתנהגות הראויה. עליו לעיין בספרי הפסק המפרטים בדיוקנות את אשר עליו לעשות או להימנע מלעשות, ולקיים את הדברים כהלכתם. אולם יש מצוות סובייקטיביות, דהיינו שהגדרת המצווה תלויה בבני האדם. קבוצה אחת ממצוות אלו הן המצוות הנגזרות מרצונו ודיבורו של האדם. תחום הקדושה אינו תחום אובייקטיבי. חלותו והיקפו נקבעים ע"י אמירת האדם. כך קידושי אשה, הקדשות ועוד. ע"י אמירת האדם הוא מחיל על האובייקט את כל המחויבויות שנקבעו בתורה למי שהוחלה עליו קדושה.

גם את סוגי מצוות קידוש השם ניתן לחלק עפ"י הבחנה זאת. המוסר עצמו למיתה על עיקרי הדת מקיים מצווה אובייקטיבית. אין חלות החיוב תלויה בעושה המצווה אלא היא חלה במידה מסוימת בעל כורחו של המצווה, הרוצה בכל מאודו לחיות. גם

קידוש השם המתרחש בעשיית מצווה לשמה הוא אובייקטיבי לחלוטין. ההלכה דורשת מהאדם לעשות מצווה ללא פניות. וכשהדבר מתרחש, המצווה קוימה. אין מערכת חיצונית נוספת להערכת המעשה.⁶ לעומתם, קידוש השם מהסוג השלישי שייך למצוות הסובייקטיביות, ואף למעלה מתחום החלת הקדושה שהוזכר לעיל. שם האדם קובע רק את עצם חלות הקדושה, אך משהחיל קדושה באה ההלכה וקובעת את גדריה ודיניה. לעומת זאת בקידוש השם שנוצר מהנהגותיו של איש המעלה, אין הוא זה שקובע אם התקדש שם שמים. קובעי הקריטריון הם הצופים במעשיו, ועל פי שיקול דעתם ורמת הערכים שלהם יקבע אם התרחש מעשה של קידוש השם.

כיון שאמת המידה נקבעת על ידי העולם, היהודי ולא-יהודי, העומד מחוץ למעגל מקדשי השם וצופה במי שהתנהגותו אמורה לשקף את ערכי אמונת היהדות, יש לברר מי כלול מראש בקבוצת מקדשי השם. מי הם אלו שהבריות רואים אותם כנציגיו של בורא עולם.

דמותה של האישיות מוצגת ע"י הרמב"ם בבואו לתאר כיצד מתרחש חילול השם: "אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות" (הלכה י"א). מקורו בסוגיא ביומא פו, א המבקשת אפיונים של חילול השם. את האפיון הראשון מסר רב, האמורא הבבלי הראשון: "כגון אנא, אי שקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר". (כגון אני, אם אני קונה בשר מהקצב ואיני משלם לו לאלתר). רב מודע לכך שבעיני הציבור הוא נתפס כמייצג התורה בדורו, ולכן רמת ההתרשמות ממעשיו, לטובה או לרעה, גובהה יותר מאחרים. הרמב"ם בבואו לאפיין את רב תיארו כ"גדול בתורה ומפורסם בחסידות".

לכאורה ניתן להבין שרב באומרו "כגון אנא" רוצה לומר שהוא מייצג יותר מאחרים את ה' ולכן פרסום אמיתת האמונה בה' תלוי אך ורק בו. אך הרמב"ם שולל הבנה שכזו בהוסיפו (שם) "הכל לפי גודלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפניו משורת הדין". כלומר, אין חובה זו מצטמצמת דווקא לגדולים בתורה ומפורסמים בחסידות, אלא שככל שהוא גדול יותר כך המושג "לפנים משורת הדין" צריך לתפוס מקום מרובה בתקן ההתנהגות שלו. תקינות זו צריך כל אדם לבנות לעצמו, ורב הביא דוגמא של תקן – התנהגות שלפי שיקול דעתו נצפה מאדם בשיעור קומתו.

6. אף שמהותה של המצווה היא דעתו וכוונתו של מקיים המצווה, אין זה הופך אותה לסובייקטיבית. עצם החיוב והגדרתו אינן תלויים בדעתו, אלא נקבעו ע"י א-ל דעות.

נמצאנו למדים שקיימת גמישות בעולם זה של קידוש השם וחילול השם. הערכת המעשה תלויה באישיות המוערכת, ואישיות זו צריכה להיות מודעת לנצפה ממנה.

אלא שהרמב"ם מטיל חובה זו דווקא על החכמים. גם המקור התלמודי במסכת יומא לא הפנה דרישה זו אלא כלפי מי שקרא ושנה ושימש תלמידי חכמים. ונראה שעניין זה תלוי במקומו ובשעתו. בזמן המשנה והתלמוד, כמו גם בזמנו של הרמב"ם, הנמנעים למצוות קידוש השם הם בני קהילתו של החכם. מאחר ואין עימות רעיוני – תיאולוגי בתוך עם ישראל על עצם האמונה ואמיתת ערכיה, הרי שתוכנה של המצווה היא שבני קהילת החכם שיתאו למעשיו יקלסו את מעלת לימוד התורה. וזו הלשון ששמה הברייתא בפיהם של הבריות המתפעלים מהנהגותיו של מקדש השם: "אשרי לו לפלוני שלמד תורה, אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה. פלוני שלמד תורה ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו". דומה שבעידן המודרני, בו מתקיים עימות עם חלקים מעם ישראל על עצם האמונה ואמיתות ערכיה, מתרחבת היקפה של הקבוצה המחויבת לדקדוק במעשיה. לא רק תלמידי חכמים אלא כל שומרי המצוות צריכים להביא בחשבון מעשיהם שהם מיצגיו של הקב"ה, ועליהם לשאת באחריות הנדרשת ממי שנושא בתואר הנכבד הזה.

לא הכרתי את דורון הי"ד בחייו. אך דמותו המשתקפת ממה שסיפרו רעיו, שכניו ומיודעיו, היא דמותו של החכם מקדש השם שאותו תיאר הרמב"ם, ושעליו נאמר: "עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר". דורון שקידש השם בחייו וקידש השם במותו הוא מהרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתם, ושעליהם נאמר: "אספו לי חסידי כרתי בריתי עלי זבח".